

Aan Stichting Schnitger Orgel Zwolle
info@schnitgerorgelzwolle.nl

Op verzoek van Marin van Heerde geef ik hierbij mijn mening over de stemming van het Schnitger-orgel in het Academiehuis in Zwolle.

Op dit moment is het Rugwerk gestemd in de stemming 'Norden' (1/5' middentoon).

Ik heb mij onlangs, 29 maart 2025, gemengd in een discussie op Facebook (op de tijdlijn van Bert den Hertog) en ook rond 24 juni 2024 vorig jaar al, ook op Facebook, naar aanleiding van de discussie die in *Het Orgel* verschenen was. Ook had ik diverse keren een mailwisseling met Robert Helder, van wie ik geregeld achtergrondinformatie ontvang over het proces. We zijn bevriend.

Ik vind dat het orgel in Zwolle een gelijkzwevende stemming had moeten krijgen (of een bijna-gelijkzwevende stemming) en zeker geen aangepaste middentoonstemming zoals die nu gekozen is.

Ik motiveer hieronder mijn standpunt in 11 punten.

1. Er was in Zwolle altijd een bloeiende orgelcultuur met veel ruimte voor modernere muziek, het heeft een voortrekkersrol vervuld bij de promotie van moderne muziek, denk aan de vele CD's van Charles de Wolff, maar ook aan wat Toon Hagen hier heeft neergezet in concerten en in opnames.

Er was vaak spannende programmering bij concerten waarbij oud en nieuw, soms ook als contrasten, klonken binnen één concert.

Ik herinner me fantastische concerten: bijvoorbeeld improvisatie concert Toon Hagen en Bert Matter, Bert van den Brink die Jazz speelde op het orgel, Gerben Budding die een openingsconcert speelde van de GdO-Tagung, waarbij Bach, Reger en moderne composities verenigd worden.

Het orgel klonk daarbij volgens mij en vele anderen zeer overtuigend, in een gelijkzwevende stemming in combinatie met barokke klank.

Deze waardevolle cultuur dient m.i. behouden en voortgezet te worden.

2. Het toekomstig gewenste gebruik zou ook mee moeten wegen bij de keus voor een stemming. Is er een beleid vastgesteld voor het gebruik? Welke visie ligt hieraan ten grondslag? Wordt het orgel alleen als een museuminstrument gezien of is ook een voertuig voor nieuwe ontwikkelingen? Hoe wordt de bestaande orgelcultuur in de toekomst gewaarborgd?

3. Op een plek als het Academiehuis verwacht je dat een orgel dat met veel gemeenschapsgeld gerestaureerd is ook een prominente rol in de gemeenschap kan blijven vervullen. Er staat doorgaans maar één orgel in een kerk en die moet ook meerdere doelen kunnen dienen. Als je wilt dat het orgel ook geregeld samenspeelt met koren, orkesten of misschien zelfs met bands in vernieuwende projecten en veel verschillende stijlen dan is de nu gekozen 1/5' middentoonstemming een verkeerde keuze: deze stemming sluit een breed gebruik domweg uit.

4. Wanneer je kiest voor een 1/5' middentoonstemming ('Norden'), zoals nu gebeurd is, wordt het te spelen repertoire zeer verengd: de vroegbarokke werken zullen goed klinken, maar veel werken van Bach zullen al niet goed gaan en veel latere werken ook niet, mede afhankelijk van de toonsoort.

Voorstanders van deze stemming zeggen vaak dat er nog heel veel wél goed gaat, zeker als je bepaalde werken transposeert, en ze wijzen vaak ook op de mogelijkheid van improvisatie. Dat

vind ik een wat misleidende voorstelling van zaken: veel gaat gewoon niet meer. En dat hebben we het zelfs over een flink deel van de muziek van Bach en veel muziek uit later tijd waar veel voortekens in voorkomen.

5. De keus voor de 'Norden'-stemming zal weliswaar een gedeelte van het orgelpubliek en ook gespecialiseerde organisten blij maken omdat muziek van grofweg voor 1725 er zo goed klinkt, maar de programmering zal onherroepelijk eenzijdiger en specialistischer worden, waardoor het aantal bezoekers op termijn naar mijn verwachting zal afnemen.

6. Historische stemmingen zijn zeker de moeite waard voor oude muziek van voor 1725 en het is goed dat er diverse orgels zijn waar we kunnen horen hoe die muziek authentiek geklonken heeft. Er zijn m.i. op dit moment meer dan voldoende orgels waar de specialisten en liefhebbers terecht kunnen voor deze muziek. Daar kunnen ook opnames gemaakt worden van deze muziek. Maar ik vind dat dit prominente orgel in Zwolle, mede vanwege haar bestaande brede orgelcultuur, niet uitsluitend voor oude muziek geschikt moet zijn, maar ook voor muziek van de 18^e eeuw – 21^e eeuw.

7. Ik lees in discussies geregeld dat een gelijkzwevende stemming had kunnen blijven als er gekozen was voor handhaven van de situatie uit 1951 (en dat dan restaureren), maar nu er gekozen is voor een reconstructie moet de stemming ook terug naar 1725. Het lijkt alles of niets. Maar waarom zou een middenweg niet kunnen?

Ik geloof wél in die middenweg met een gelijkzwevende stemming: de prachtige Schnitger-klanken zijn op die manier veel breder inzetbaar voor veel stijlen muziek.

We hebben veel voorbeelden van barokke stadsorgels die (al dan niet gedeeltelijk) teruggerestaureerd zijn naar de oorspronkelijke staat en die gelijkzwevend gestemd zijn: Alkmaar Grote Kerk, Westerkerk Amsterdam, Oude Kerk Amsterdam, Leeuwarden Grote Kerk, Kampen Bovenkerk, St Bavo Haarlem. Al deze orgels functioneren uitstekend en zijn breed inzetbaar en vervullen een prominente rol in de orgelcultuur.

8. In de 18^e eeuw waren organisten en orgelbouwers op zoek naar nieuwe stemmingen, grote orgels werden op verzoek van organisten en componisten steeds vaker om-gestemd naar een meer gelijkzwevende stemming. Organisten en orgelbouwers waren vaak vernieuwers, nieuwe muziekstijlen vroegen om andere stemmingen waarbij meer toonsoorten gebruikt konden worden.. Ik denk niet dat we in de geest van deze creatieve mensen handelen als we een stemming kiezen louter op basis van historische gegevens of archiefstukken. Ook Zwolle is in haar geschiedenis om-gestemd en heeft zeer lang in een gelijkzwevende stemming geklonken. Waarom moeten we nu dat aspect van de geschiedenis uitwissen?

9. Onze oren zijn gevormd door de gelijkzwevende stemming, piano's en veel orgels staan in deze stemming. De gemiddelde luisteraar, ook vakmusici (ik in ieder geval wel), moeten vaak wennen middentonige stemmingen. Onze oren staan er niet meer naar.

10. Ik lees op Facebook (23 maart 2025, Robert Helder) "In Zwolle heeft een breed samengesteld comité drie stemmingen in de ruimte beluisterd. Voor een ruime meerderheid was deze stemming de eerste keuze". De vraag rijst: hoe breed samengesteld was het comité? Uit de Facebookdiscussies van vorig jaar en ook nu bleek dat de meningen zeer verdeeld waren. Ik hoorde onlangs vertrouwelijk wie in het comité zaten en constateer dat er alleen maar voorstanders gevraagd zijn van een historische stemming: er zat niemand in die pleit voor een (bijna) gelijkzwevende stemming, terwijl uit de discussies overduidelijk was dat er een hele groep organisten pleit voor handhaving van de bestaande stemming. Er lijkt voorgesorteerd te zijn op een bepaalde/gewenste uitkomst.

11. Weliswaar wordt op sociale media als Facebook stevig gediscussieerd over de stemming voor het orgel in Zwolle. Ik heb echter een openbare gedachtenuitwisseling voor zo'n prominent orgel gemist. Er was weliswaar een beperkte discussie in Het Orgel, maar daar is geen ruimte geschapen voor alle verschillende perspectieven en de discussie werd veel te snel afgebroken. Ik zou het zeer waardvol vinden als er alsnog een symposium zal plaatsvinden waarin de keuzes rond de stemming van dit orgel worden besproken vanuit verschillende perspectieven en er veel ruimte is voor gedachtenuitwisseling. Voor zo'n symposium zou je bewust mensen uit verschillende 'kampen' moeten uitnodigen. Misschien een taak voor de Stichting Schnitgerorgel Zwolle?

Ik hoop dat ik jullie met mijn gedachtes wat verder kan helpen.
Mochten jullie adviezen nodig hebben: ik ben bereid met jullie mee te denken. Als er ooit een symposium zou komen, dan wil ik mijn bijdrage ook wel leveren.

Ik wens jullie veel succes en hoop dat de uiteindelijke stemming een andere zal zijn dan de huidige!

Met vriendelijke groet,

Wietse Meinardi

Assen, 3 april 2025